הלכות שבת - סימן שי"ח ח"ב

נערך ע"פ שיעורי הרה"ג מיכאל אבישיד שליט"א

הקדמה / בישול אחר בישול בדבר לח או יבש / בישול אחר בישול בדבר שרובו יבש / הגדרת דבר יבש / בישול אחר בישול בדבר יבש הנימוח ונהפך ללח / בישול אחר בישול במאכל בן דרוסאי / הנאה ממעשה שבת במקום במחלוקת הפוסקים

הקדמה

בהמשך לנאמר בשיעור הקודם בקשר לדין איסור הנאה ממעשה שבת, יש לחקור בענין חשוב המצוי מאוד בזמננו כאשר בני משפחה אחת נוהגים כל אחד במנהגים שונים זה מזה האם יהיה מותר לאחד מהם להנות ממעשה שבת שנעשה ע"י אחר הנוהג כדעת המתירים לכתחילה כאשר הוא עצמו נוהג כדעת האוסרים זאת לגמרי, וכגון אב הנוהג כדעת המתירים להניח על הפלטה תבשיל שרובו יבש כאשר בנו נוהג כמנהג שאר הפוסקים האוסרים זאת לגמרי, האם יהיה מותר לבן לאכול מאותו תבשיל.

בישול אחר בישול בדבר לח או יבש

ובכדי ליישב הקושיא זו בסברא וטעם, יש להקדים תחילה דהנה נחלקו גדולי הראשונים בדין בישול אחר בישול בדבר לח שנצטנן (התקרר), דאילו בדבר יבש כולי עלמא מודים דאין בישול אחר בישול וכפשטא דגמ' (שבת קמה:) מסוגיא דתרנגולתא דרבי אבא דשם מוכח בהדיא דאין בישול אחר בישול בדבר יבש (עיין לקמן מהי הגדרת "דבר יבש") אולם בדבר לח נחלקו, שיטת **רש"י והרא"ש ועוד ראשונים** הסוברים דיש בישול אחר בישול, לעומת שיטת **הרמב"ם**, **הרשב"א**, **הר"ן ועוד** הסוברים דאין בישול אחר בישול כלל וכדלהלן.

ובשיטת **רש"י והרא"ש** גופא (שהיא הדעה שננקטה להלכה בשו"ע בס"ד) מצינו דנחלקו הפוסקים מהו הגדר ד"נצטנן" שיש אחריו בישול אחר בישול, דעת **מרן המחבר** כשהתבשיל אינו עומד על חום יד סולדת בו ואילו דעת **הרמ"א** כשהתבשיל הצטנן לגמרי אבל כל עוד יש בו מעט חמימות אין בו בישול אחר בישול, ופסק **אדה"ז** (ס"ט) כדעת **הרמ"א** אלא שהגדיר זאת (קצת אחרת) בזה הלשון "אם לא נצטנן לגמרי אלא ראוי לאכול מחמת חמימותו".

[ויש שהקשו דאם לדעת **הרמ"א ואדה"ז** נפסקה ההלכה כשיטת **רש"י והרא"ש** כיצד נתנו הם לעצמם להקל ולומר דכל שלא נצטנן התבשיל לגמרי אין לחוש לבישול אחר בישול והלוא יש כאן חשש לאיסור מדאורייתא לדעת האוסרים.

ובביאור הדבר מצינו דנחלקו הפוסקים, דלפי **החזו"א ורמ"פ ועוד מלקטים**, י"ל דאליבא דאמת לא פסק **הרמ"א** כשיטת **רש"י והרא"ש** אלא דחשש לדעת לדעתם ולכן נטה לאסור זאת, ולכן כאשר הגיע **הרמ"א** להגדרת ה"נצטנן" הרשה לעצמו להקל בדבר מאחר דמעיקר הדין הוא סבר שההלכה כדברי המקילים (**הרמב"ם וסיעתו**).

לעומת זאת לפי **המג"א** (סי' רנג ס"ק כה) **ואדה"ז** (סי"א), ברור הדבר דנפסקה ההלכה כשיטת **רש"י והרא"ש** ויש בבישול אחר בישול משום איסור מה"ת וכך הם גם הבינו את דעת **הרמ"א**, ומה שנתנו לעצמם מקום להקל בדבר שהוא חשש איסור מה"ת, י"ל דמילתא בטעמא הוא, מפני שטבע הדברים כך הם, שכל זמן שהדבר הלח ראוי לאכילה מחמת חמימותו הרי שלא התבטלה פעולת הבישול שנעשה בו, משא"כ כשהצטנן לגמרי אין פעולת הבישול נרגשת באותו התבשיל ועד"מ

ממרק שלאחר שהצטנן אין פעולת הבישול נרגשת בו בשונה מדבר יבש דאף לאחר שהצטנן לגמרי עדיין פעולת הבישול בעינה עומדת ומרגשת היטב.

ומחלוקת זו היא גם להלכה דלפי **החזו"א ורמ"פ ושאר האחרונים** כל זמן שלא הצטנן התבשיל לגמרי אין לחוש בו מבישול אחר בישול, לעומת זאת לפי **המג"א ואדה"ז** כל עוד התבשיל ראוי למאכל מחמת חמימותו אינו נחשב כנצטנן ואין לחוש בו מבישול אחר בישול אבל פחות מכך יש לחוש].

בדין בישול אחר בישול ישנה עוד שיטה (הובא בב"י) והיא שיטת **רבינו ירוחם ורבינו יונה** הסוברים דאין בישול אחר בישול בדבר לח אם מצטמק ורע לו כגון דג סלומון וכדומה, ושיטה זו הובאה הן ע"י **הרמ"א** (ס"ד) למרות שלא פסק כמותה והן בדברי **מרן המחבר** (ס"ח) בנוגע לענין אחר ופשוט הוא שלא נקט שיטה זו להלכה ובאר לדעתו כבר נפסקה בסעיפים הקודמים (ומה שבכל זאת כתבה, הוא משום דכל אותו הסעיף הוא העתק לשון רבינו ירוחם, דבר שבזמניהם היה מקובל מאוד בפוסקים לעשות).

למסקנה דמילתא נמצאו ג' שיטות בדין בישול אחר בישול בדבר לח, א. שיטת **הראשונים** דאין בישול אחר בישול בשום אופן וצורה, ב. שיטת **הראשונים** דאין בישול אחר בישול אם התבשיל מצטמק ורע לו, ג. שיטת **הרמ"א** דאין בישול אחר בישול כל זמן שהתבשיל עדיין לא הצטנן (או בלשון אדה"ז "כל זמן שראוי לאוכלו מחמת חמימותו") ד. שיטת **המחבר** דאין בישול אחר בישול כל זמן שהתבשיל עומד בחום של יד סולדת בו.

בישול אחר בישול בדבר שרובו יבש

איתא **בב"י** (סי' רנג) בשם **רבינו ירוחם**, תבשיל שרובו יבש כגון תבשיל שיש בו מעט רוטב, אינו נחשב כלח לאסור בו בישול אחר בישול הואיל ורובו יבש, וכך גם כתב **המנחת כהן**, ובביאור שיטה זו כתב **הפ"מ** (סי' רנג) דמכיון שמדובר בתבשיל שרובו יבש א"כ כשנותנו בכלי ראשון שהוסר מעל האש או כשמחזירו ע"ג הפלטה אינו מתכוון כלל על הרוטב אלא לתבשיל עצמו וכבר נודע בשערים דמלאכת מחשבת (בלבד) אסרה תורה, ולכן אין לחוש בכגון דא לבישול אחר בישול וכן נטה שם **הפ"מ** לפסוק (אלא שבסי' שיח לכאורה חזר להורות כשאר הפוסקים בענין זה) וכך גם פסקו להלכה **השו"ת משכיל לדוד, הכף החיים והרב עובדיה**.

אלא שמלבד זאת שלענ"ד סברת שיטתם דחוקה היא במאוד, הנה לאחר העיון במקור הדברים לא נמצאו כדברים האלה בדברי **רבינו ירוחם**, וקרוב לוודאי לומר שנפלה טעות סופרים בדברי **הב"י**, ועוד יש לומר, זכה דורנו ונתגלו בו כתבי יד מקוריים מגדולי הראשוניים והפוסקים, בין הכתבי יד שנתגלו נמצא ג"כ ספר **הב"י** במהדורתו הראשונה שנדפסה באיטליה, ושם **רבינו ירוחם** דידן אינו מופיע, ולאור כל זאת מסתבר מאוד לומר שכל הענין אינו אלא טעות סופרים גרידא.

ומכיון שכך הם פני הדברים, לכן ניתן לראות שהרבה מפוסקי ספרד כעין **האור לציון, הרב משאש, הרב מרדכי אליהו ועוד** לא סברו או קבלו קולא גדולה זו למרות שהיא נתמכת ע"י כמה מחשובי פוסקי הספרדים שהזכרנו לעיל, אשר על כן לענ"ד, מחד גיסא יש ליידע את השואל מחד גיסא בפסיקתו המקילה של **הרב עובדיה וסיעתו** ולאידך גיסא להורות לו בכל זאת להחמיר בדבר כפי שעשו הרבה מפוסקי ספרד מפני שסו"ס מדובר באיסורי שבת החמורים ובפרט לאור זאת שהמקור לקולא לא התברר כמבוסס לגמרי למרות שישנם פוסקים שסמכו על כך.

הגדרת דבר יבש

לאור כל האמור נמצא שלפי רוב הפוסקים דבר שרובו יבש נחשב כדבר לח לענין איסור בישול, וא"כ יש לעיין מהו הגדר של דבר יבש שעליו נאמר שאין בו בישול אחר בישול אף אם נצטנן לגמרי.

דהנה המטבע לשון המצויה בפוסקים (ס"ד) בהגדרת דבר יבש היא "שאין בו מרק" או "שאין בו רוטב", וכפי שביאר זאת **המ"ב** (סקל"ב) "שהריקו המרק (הרוטב) ממנו", ומשתמע מכך דלפי כל אותם הפוסקים כל עוד ואין בתבשיל רוטב הנלווה אליו הרי הוא מוגדר כדבר יבש ואין בו בישול אחר בישול ואף אם ימצא קצת לחות על התבשיל אין בכך כלום.

לעומת זאת, ניתן להבחין שבשונה מכל הפוסקים שינה **אדה"ז** בלשונו וכתב (סי"א וכן בסי' רנג סי"ז) "שאין בו רוטב **כלל**" (וכך גם כן כתב **החת"ס** בשו"ת או"ח סי' עד), ומשתמע מכך שלשיטתו, כל עוד התבשיל אינו יבש לחלוטין ואפילו אם מדובר בקצת לחות שעל התבשיל אינו מוגדר כדבר יבש ויש בו משום בישול אחר בישול, ובפשטות יש לומר דאין לחלק בין הרבה למעט לחות אלא כל שהוא טופח על מנת להטפיח (כלומר שיכול להעביר הלחות מהיד שנגעה במאכל ליד השניה) יש בו משום חיוב בישול מה"ת דמה לי הרבה מה לי מועט אבל בפחות מכך אין לחייב דא"כ אין לדבר סוף.

ואף שהלשון "רוטב" או "מרק" מורה לכאורה על דבר הנלווה למאכל ולא על הלחלוחית הנמצאת מעל או בתוך המאכל וא"כ יתכן שאין באמת ודאות **שאדה"ז** אכן מחמיר יותר מכולם ויסבור שעל המאכל להיות יבש לגמרי גם מאותה הלחות שעליו כדי להימנע מבישול אחר בישול שהרי לא הזכיר דבר מלבד הרוטב, מ"מ יש להוכיח זאת הן מאותה תוספת שהוסיף **אדה"ז** בשולחנו "אין בו רוטב **כלל**" דתוספת זו מורה על דרישה מחמירה יותר משאר הפוסקים והן מכך שבהמשך הסימן (סי"ז) כותב **אדה"ז** בזה הלשון "ואף שהוא אינו מתבשל מ"מ הלחלוחית שעליו מתבשלת ולכן אסור" הרי מכאן ראיה ברורה דלפי **אדה"ז** בעינן שיהיה המאכל יבש לחלוטין ואף מלחלוחית שעליו.

[אלא שעדיין צריך עיון שהרי מקור הדברים "לחלוחית שעליו" שהביא **אדה"ז** (סי"ז) הם מדברי **הרא"ש** (שבת פ"ג הי"א) ושם הדברים אמורים בקשר לבשר השור דלמרות היותו בשר הקשה מאוד לבישול ולכן אינו יכול להתבשל אלא בכלי ראשון הנמצא על האש, על אף כל זאת, כותב **הרא"ש** דאין ליתן את אותו בשר שור חי בכלי ראשון רותח שהוסר מעל האש, ומנמק זאת **הרא"ש**, "מפני שאף אם הבשר עצמו אינו מתבשל מ"מ הלחלוחית, המלח והדם שבו מתבשלים".

ודברים אלו שכתבם **הרא"ש**, הובאו ע"י כל הפוסקים, ואף נפסקו להלכה (ס"ט) ללא כל חולק, דדבר ברור ומוסכם הוא לכל הפוסקים שאיסור בישול בבשר חי הוא הן על הבשר והן על הלחלוחית ואין כל סברא לחלק ביניהם, וא"כ צ"ע מנין לנו לדייק, דזה שהביא **אדה"ז** בשולחנו את אותו הלשון מדברי הרא"ש, משמע דסובר שאף בדין בישול אחר בישול בעינן שיהיה יבש לחלוטין ללא לחות כלשהי מעל או בתוך התבשיל והלוא לכאורה **הרא"ש** בכלל לא התעסק בדין בישול אחר בישול אלא רק על בישול בשר חי

ויש ליישב זאת בפשטות, דלפי **אדה"ז** אין טעם לחלק בין בישול ראשון לבישול אחר בישול דמה לי בישול ראשון ומה לי בישול אחר בישול, שניהם בישול הם, וא"כ יוצא מכך דכל מה שנאמר ביחס לבישול ראשון, הוא גם נכון באותה מידה ביחס לבישול אחר בישול, וא"כ לפי **אדה"ז**, שפיר אפשר

להוכיח מדברי **הרא"ש** דאף בבישול אחר בישול בעינן שיהיה המאכל יבש לחלוטין אפילו ללא לחות מעליו.

לעומת זאת לפי **שאר הפוסקים**, אי אפשר להוכיח מזה הלשון מאומה מאחר ולשיטתם אין להשוות כלל וכלל בין דין בישול ראשון לבין דין בישול אחר בישול משני טעמים, א. אינו דומה דין בישול ראשון (בשר חי) שמוסכם לכל הפוסקים לדין בישול אחר בישול השנוי במחלקות בין גדולי הראשונים, ב. לפי חלק מהאחרונים, **הרמ"א** שנטה כדעת המחמירים לא באמת פסק כשיטת **רש"י והרא"ש** אלא רק חשש לדבריהם ואליבא דאמת הוא פסק כשיטת **הרמב"ם וסיעתו** שאין בישול אחר בישול בשום אופן וצורה, ולכן יוצא דלפי אותם אחרונים פשוט א"א לדמות בין מילתא למילתא ולהחמיר בדין בישול אחר בישול אף על הלחלוחית שעל או בתוך התבשיל, מאחר **שלרמ"א** (לדעתם) אין באמת איסור בבישול אחר בישול.

לסיכום לפי **רוב הפוסקים** הגדרת דבר יבש הוא מאכל שלא מלווה ברוטב אבל במעט לחלוחית שעל התבשיל אינו נחשב לדבר לח וכך **מנהג העולם** לעומת זאת לפי **אדה"ז** דבר יבש פירושו כמשמעו שהתבשיל יבש לחלוטין אף מלחות שעליו כנ"ל וכך הוא **מנהג חב"ד** (ובפסקי הסידור הוסיף אדה"ז חומרא על חומרא לאסור אף בישול אחר בישול בדבר יבש הנימוח ע"י הבישול וחוזר ונהפך ללח דבר לא נאסר באף אחד מהפוסקים ואף לא באדה"ז עצמו בשולחנו - יתבאר לקמן בארוכה).

היוצא מכל הנ"ל **למנהג חב"ד**, יש להיזהר מלשים בשבת על הפלטה (ע"ג כלי המפסיק) קוגעלים או שניצלים או קציצות בשר וכדומה שיש עליהם לחות עכ"פ באופן דטופח על מנת להטפיח, כמו"כ יש להיזהר ג"כ מלשים חלה עם שברי קרח על הפלטה בשבת באם תוכל להגיע עד לחום של יד סולדת אף אם בפועל לא תגיע לחום כזה, כדי שלא לעבור על איסור בישל מה"ת.

בישול אחר בישול בדבר יבש הנימוח ונהפך ללח

כפי שכבר נאמר לעיל דלא מצינו בפוסקים לאסור בישול אחר בישול בדבר יבש הנימוח, דדבר ברור ומוסכם לכ"ע שהוא נחשב לדבר יבש ואף **אדה"ז** פסק כן בפשטות במספר מקומות בשולחנו (סעיפים יא, יח, כז), וכך גם כתב **המ"ב** בס"ק לג, למרות שבהמשך הסי' (ס"ק עא) בנוגע למלח וסוכר הסתייג קצת וכתב שטוב להיזהר מלהכניסם בכלי ראשון מפני היותם נימוחים ונהפכים ללח.

אלא שצ"ע קצת מדברי **רבינו** בסוגית המלח (סעיפים יז, יח) ובהקדים דהנה **בגמ' שבת** (מב.) הובאו ב' לישנאות בנוגע לדין בישול מלח, ללישנא קמא, מלח אינו כשאר התבלינים (שאינם מתבשלים בכלי שני – יתבאר בארוכה בשיעור הבא) אלא הוא מתבשל אף בכלי שני, וללישנא בתרא, מלח אינו כשאר התבלינים, דאינו מתבשל אף בכלי ראשון ופסקו **הרי"ף, הרא"ש והרמב"ם** כלישנא בתרא וכך גם נקט **מרן המחבר** להלכה (ס"ט), **והר"ן** כתב דהא דמלח לא מתבשל אפילו בכלי ראשון היינו לאחר שהוסר מעל האש דאם היה מדובר בסיר הנמצא על האש אפילו בישרא דתורא מתבשל בו.

ושם **בתוס'** (ד"ה היינו דר"נ) נפסק ג"כ כלישנא בתרא וסיים דהמחמיר כלישנא קמא שלא לשים מלח בקערה כל זמן שהיד סולדת בו תבוא עליו ברכה, וכך פסקו **הרמ"א** (ס"ט) **ואדה"ז** בשולחנו (סי"ז) לאחר שהביאו את שתי השיטות כתבו דמעיקר הדין נקטינן כלישנא בתרא בגמ' דמותר לשים מלח אף בכלי ראשון רותח שהוסר מעל האש מ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה.

ובדרכ"מ (ס"ק ד) הביא בשם **המרדכי** (פרק כירה סי' שח) דמלח שלנו (בזמננו) דמתקנים אותו על ידי בישול אין לחוש בו לבישול אחר בישול מאחר והוא יבש ומותר ליתנו אפילו בכלי ראשון רותח

שהוסר מעל האש . . . וסיים, ומכל מקום המחמיר תביא עליו ברכה שלא ליתן מלח אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו הואיל ואיכא איסור בישול מה"ת.

ומדברי **הדרכ"מ** נראה דמה שכתב **המרדכי** "והמחמיר תבוא עליו ברכה" מוסב גם על מלח שלנו וכן כתבו **האליה רבה** (אות כב), **המחה"ש ורעק"א** על דברי **המג"א** (ס"ק לא), וכך משמע ג"כ **מהרמ"א בהגה"ה** (ס"ט) מהא דלא חילק בין מלח שבימיהם למלח שלנו, ולאידך גיסא כתב **הבגדי ישע** על גליון **המרדכי** שם, שסיום דברי **המרדכי** "והמחמיר תבוא עליו ברכה", מקורם **בתוס'** הנ"ל והם מוסבים על מלח שבימיהם (כפשטות דברי התוס') שלמרות העיקר כלישנא בתרא בגמ' מ"מ המחמיר כלישנא קמא שלא לשים מלח אפילו בכ"ש שהיד סולדת בו תבוא עליו ברכה, משא"כ במלח שלנו שכבר התבשל ישנו היתר גמור ליתנו לתוך כלי ראשון רותח שהוסר מעל האש ללא חשש וכן כתב **המג"א** (ס"ק לא)

והכרעת **המ"ב** (ס"ק עא) דטוב להיזהר לכתחילה שלא ליתן גם מחל שלנו בכלי ראשון, ובשונה מכך פסק **אדה"ז** בשולחנו (סי"ח) כהבנה הראשונה שהבאנו בדברי **המרדכי**, שדבריו מוסבים גם על מלח שלנו, דאף שבזמננו מבשלים את המלח מכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה, וצ"ע מדוע **אדה"ז** לא הביא חומרא בשאר המקומות בהם עסק בדין בישול אחר בישול בדבר יבש שנימוח.

ואין לומר **אדה"ז** חזר בו בסוגיית המלח ופסק בדין יבש שנימוח לאסור כפי שפסק בסידורו, דא"כ הרי זה לגמרי כחוכא וטלולא דבסי"א פסק דמותר ובסי"ח חזר בו ואסר ובסכ"ז חזר להתיר, ובפרט שכמה מילים לפני אותו הלשון כתב **אדה"ז** להדיא שבדבר יבש הנימוח אין בישול אחר בישול לדברי הכל.

וליישב זאת י"ל בפשטות שדין המלח שונה מכל תבשיל יבש אחר משום שבמלח אין ודאות מוחלטת שהוא אכן בושל ואף אם בושל שזה נעשה כראוי ולכן יש לחשוש כשיתנו אותו בכלי ראשון אפשר דמבשלו בפעם הראשונה ויעבור על איסור בישול לכו"ע, לכן כתב עליו **אדה"ז** המחמיר שלא להכניסו אף בכלי שני רותח תבוא עליו ברכה.

[והוא הדין לענין שקדי מרק דא"א לדעת אם עברו טיגון (דין טיגון כדין הבישול) מוחלט שאז לא תהיה כל בעיה להכניסם אף לכלי ראשון ככל דבר יבש (כמובן אם אין בהם לחות באופן דטופח) או אם עברו אפיה במעט שמן שאז יש בהם משום בישול אחר אפיה (יתבאר בארוכה בשיעור הבא) ויהיה אסור להכניסם אף בכלי שני רותח.

אמנם בפסקי הסידור חזר בו **אדה"ז** מפסיקתו בשולחנו וכתב לאסור בזה הלשון: "אע"פ שאין בישול אחר בישול בדבר יבש מ"מ אם חוזר ונמחה ממנו קצת יש בו משום בישול אחר בישול בלחלוחית המחוי אם היד סולדת בו, ולכן צריך להיזהר במאוד שלא להחם בשר או עופות צלויים או מבושלים אם יתחמם המוהל הנמחה מהם עד שהיד סולדת בו משום איסור סקילה וכרת ח"ו".

וממשיך "ולכן אין להקל במלח שלנו אף שנתבשל תחלה שמאחר שחוזר ונמחה אין להקל בו יותר מבמלח שבימיהם לפי חילוקי הדיעות שבשלחן ערוך שיש אוסרים אפילו ליתן בכלי שני שהיד סולדת בו, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

ובביאור שיטת זו כתב **האגלי טל** (אופה, ס"ק נה אות ג) שהוא לפי שהתבשיל נימוח עוד בטרם הגיע ליד סולדת בו, ונמצא שכשנעשה יד סולדת בו הרי הוא כלח לכל דבר שיש בו בישול אחר בישול, משא"כ בעובדא דתנגולתא דרבי אבא, שאינה נמחית בקל, הרי בטרם שנמחית בעודה יבשה כבר

נעשית יד סולדת בו, ולאח"ז כשנימוחה ונעשית לח הרי היא כבר חמה יד סולדת בו, עוד משעה שהיתה עדיין יבשה.

היוצא מכל האמור למעשה, **מנהג הספרדים** להתיר לבשל בישול אחר בישול בדבר יבש אף אם נימוח ויהפך ללח (כפשטות מרן המחבר), **מנהג האשכנזים** להחמיר (ע"פ מ"ב) ולא ליתן תבשיל יבש הנימוח בכלי ראשון אף לאחר שהוסר מעל האש כל זמן שהוא חם יד סולדת בו אבל בכלי שני הקילו, **מנהג חב"ד** (ע"פ פסקי סידור אדה"ז) שלא ליתן תבשיל יבש הנימוח אף בלי שני שהיד סולדת בו וכ"ש בכלי ראשון.

בישול אחר בישול במאכל בן דרוסאי

וכל זה הוא בתבשיל שהתבשל כל צורכו, אולם תבשיל שלא התבשל אלא כמאכל בן דרוסאי (נתבאר בארוכה בשיעורים על סי' רנג) נחלקו בו הפוסקים האם שייך בו בישול אחר בישול הן בלח והן ביבש כל עוד הוא רותח, דהנה שיטת **התוס'** (ריש פרק כירה), **הרא"ש**, **הרמב"ן**, **הרשב"א**, **הר"ן**, **המאירי**, (**הטור** לדעת **הדרישה** ס"ד ד') **ועוד**, דתבשיל שהתבשל כמאכל בן דרוסאי נחשב כמבושל לכל דבר וענין ולכן כל זמן שהוא שחומו כיד סולדת בו (ולחלק מהפוסקים אף אם נצטנן כנ"ל) אין בו בישול אחר בישול.

לאידך גיסא, שיטת **הרמב"ם** (הלכות שבת פ"ט ה"ג), **הרש"י**, (**הטור** לדעת **הב"י** ד"ה אפילו נתבשל), **ספר התרומה**, **הסמ"ג**, **הסמ"ק**, **הגהות מיימוניות**, **האור זרוע וריב"א**, מאכל בן דרוסאי אינו נחשב לדבר מבושל, ולכן אם הוסיף או זירז את תהליך בישול הרי זה חייב משום מבשל כאילו בישל דבר שאינו מבושל כלל וא"כ לפי שיטתם אף אם התבשיל עדיין רותח יש בו בישול אחר בישול.

ופסק **מרן המחבר** כשיטת **הרמב"ם וסיעתו** דתבשיל במצב של מאכל בן דרוסאי אף אם הוא עדיין רותח, יש בו בישול אחר בישול ולא חילק בין אם הוא דבר לח או יבש דכל מה שחילקו אינו אלא אם נתבשל כל צורכו אבל בלא נתבשל כל צורכו אף אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי הרי הוא מתחייב אף ביבש וכך גם פסק **אדה"ז** (סעיפים י,יא) וכך הוא **מנהג העולם**.

אשר על כן יש להימנע מלפתוח ולהחזיר מכסה קדירה הנמצאת על האש או על הפלטה שיש בה תבשיל שעדיין לא התבשל כל צורכו, משום שעל ידי כך גורם לזרז הבישול ונמצא עובר על איסור בישול, וכן אם הוציאו סיר מעל הפלטה (עם תנאי החזרה המופיעים בסי' רנג) ע"מ להחזירה ומתברר שהתבשיל אינו מבושל כל צורכו אין היתר להחזיר את התבשיל על הפלטה משום שע"י כך גורם לזירוז הבישול ועובר על איסור מה"ת.

וכן אסור ג"כ לאדם להגיס בקדירה שגם בזה גורם לזרז הבישול ועובר על איסור מה"ת, (יתבאר בארוכה באחד השיעורים הבאים), והוא הדין דאסור לקרב הקדירה למרכז הפלטה (שהוא בדרך כלל מקום חם יותר) באם התבשיל עדיין אינו מבושל כל צורכו, משום שע"י כך גורם לזרז הבישול ונמצא עובר על איסור מה"ת (נתבאר בארוכה בשיעורים על סי' רנג).

[וכמו כן מצינו שדנו הפוסקים בארוכה בנוגע לעצמות המתבשלות עם התבשיל במקרה שעדיין לא הגיעו לגדר מבושל כל צורכו ביחד עם התבשיל (בישול עצמות ארוך יותר מבשר סתם), האם יהיה מותר להחזיר או למרכז את הסיר על הפלטה]

הנאה ממעשה שבת במקום מחלוקת הפוסקים

ואחר שהעמדנו כל הדינים והשיטות על מקומם, נוסיף לבאר יסוד חשוב נוסף, דהנה כלל גדול כתב **הפ"מ** (סק"י הובא במ"ב סק"ב) בהלכות שבת, כאשר ישנו מעשה שבת השנוי במחלוקת הפוסקים אם מותר לעשותו בשבת או לא (כגון בישול אחר בישול בדבר לח שהוא איסור מה"ת דיש שיטות המתירות לכתחילה ויש שיטות האוסרות זאת מכל וכל), בדיעבד אם נעשה אותו מעשה, מותר (למחמירים) להנות מאותו מעשה שבת בו ביום, בין באיסורים של תורה וכ"ש באיסור מד"ס, וכלל זה התקבל בקרב כל הפוסקים כמעט ללא יוצא מן הכלל.

אלא שהמעיין בדברי **אדה"ז** יראה שבדין בישול אחר בישול בדבר לח (ס"ט) אסר **אדה"ז** להנות מאותו תבשיל אף בדיעבד דלא **כפ"מ** וכך גם בדין בישול אחר בישול במאכל בן דרוסאי דאסר **אדה"ז** (שם) אפילו בדיעבד למרות שידע והכיר את כל השיטות שמקילים בענין, וכן בדיני חזרה (סי' רנג סכ"ה), הרי שלכאורה לא אוחז **אדה"ז** מאותו כלל שהביא **הפ"מ**.

[ואין ללמוד ראיה ממה שהקל **אדה"ז** בדין בישול אחר אפיה והתיר בדיעבד להנות מאותו תבשיל למרות שמעיקר הדין נקט כדעה המחמירה ואסר זאת, משום דשם אדה"ז לא באמת פסק כדעת המחמירים אלא רק חשש לדעתם ולכן בדיעבד התיר (כל זה יתבאר בארוכה בשיעור הבא)].

ולאידך מצינו בדין טבילת כלים בשבת (סי' שכג) שהביא **אדה"ז** מחלוקת הפוסקים ופסק כמחמירים לאסור אבל הוסיף שאם עבר והטביל הכלי לא אותו חכמים שלא להשתמש באותו הכלי עד מוצ"ש כדין כל העוברים על איסורים מדרבנן כמ"ש בסימננו, כיון שכאן יש המתירים לכתחילה, הרי מכאן משמע **שאדה"ז** כן אוחז מאותו כלל שהביא **הפ"מ**.

ובאמת הדברים אינם סותרים כלל וכפי שמסביר זאת **אדה"ז** בעצמו (סי' רנג קו"א סק"ט) דיש נפקא מינה אם מדובר על איסורים של תורה או מד"ס, פירוש הדבר **שרבינו הזקן** אוחז מאותו כלל שהביא **הפ"מ** אך ורק באיסורים מדרבנן אבל באיסורים של תורה אינו אוחז, ועפ"ז יובן מדוע בחלק מהדינים החמיר **אדה"ז** ובחלקם הקל, וסיים שם **אדה"ז** וצריך עיון לדינא, כפירוש הדבר **שרבינו הזקן** מסתפק אולי צודק **הפ"מ** גם על איסורי תורה (ואפשר שבגלל אותו צ"ע יסתפק אדה"ז בסי' רנ"ג בדין חזרה ע"י יהודי עיי"ש).

ואולם יש להבהיר שאף לאוחזים באותו כלל שהביא **הפ"מ**, כלל זה אינו חל בכל מצב, וכפי שכתב זאת **הפ"מ** בעצמו (סי רנד) שאותו כלל תלוי במי ומי החולקים, כלומר כדי להתיר להנות בדיעבד ממעשה שבת, יש צורך שהשיטה המתירה זאת לכתחילה, תהיה אחד מחשובי הראשונים או הפוסקים או שע"פ תהיה השיטה מוזכרת בדברי **הב"י** וכדברי הכלל שהביא **השדי חמד** דשיטה שלא הובאה בדברי **הב"י** אין לצרפה לפסיקה.

מכל האמור יוצא, רוב הפוסקים אוחזים מהכלל שהביא (יתבאר בארוכה בשיעור הבא) הן באיסורי תורה והן באיסורי דרבנן, אשר על כן באם נעשה מעשה שבת השנוי במחלוקת הפוסקים אפשר להקל ולהנות מאותו מעשה בו ביום וכך **מנהג העולם**, לעומת זאת לפי **אדה"ז** וכך הוא **מנהג חב"ד**, כלל **הפ"מ** חל אך ורק על איסורים מדרבנן אבל באיסורים של תורה אין להקל אף בדיעבד, מלבד מקרים מיוחדים של שעת הדחק בהם כרוך צורך גדול או כבוד הבריות דיש מקום על **הפ"מ** אף באיסורים של תורה הן מצד שרבו הפוסקים הנוקטים כפ"מ אף באיסורי תורה והן מצד שאדה"ז סו"ס נשאר בצ"ע לדינא

וכן מצד כלל חשוב נוסף שהביא **אדה"ז** בסי' רנט (בקו"א סק"ד) בשם **הש"ך** ביו"ד (סי' רמב) דבשעת הדחק גדול באיסור מדרבנן אפשר לכתחילה להקל אף אם מדובר בדעת יחיד מול רבים, ואף שעסקינו באיסורי תורה, מ"מ הא דאסרינן להנות מאותו מעשה שבת אינו אלא קנס מדרבנן, אשר לכן באם ישנו מקרה של שעת הדחק גדול כנ"ל יש מקום להקל.

ועתה לאחר אריכות הדברים נחזור ליישב הקושיא שהעלינו בתחילת השיעור, האם יהיה מותר לאדם להנות ממעשה שבת שנעשה ע"י אחר הנוהג כדעת המתירים לכתחילה כאשר הוא עצמו נוהג כדעת האוסרים זאת לגמרי, וכגון אב הנוהג כדעת המתירים להניח על הפלטה תבשיל שרובו יבש כאשר בנו נוהג כמנהג שאר הפוסקים האוסרים זאת לגמרי, האם יהיה מותר לבן לאכול מאותו תבשיל.

דהנה מצד אחד יש מקום גדול להקל ולהתיר התבשיל, דלמה חכמים יקנסו לאסור התבשיל אם לפי מנהגי המבשל אין בזה כל איסור שהרי לפי מנהגו בישול זה מותר לכתחילה (ואינו דומה למבשל בשוגג בשבת שקנסו חכמים לאוסרו אפילו לאחרים עד מוצ"ש למרות שהם לא עשו כל איסור מפני שאם נתיר להם התבשיל יש לחשוש שיגרום לכך שיזלזלו בכבוד השבת, משום שבנידון דידן המבשל לא עשה כל איסור לפי מנהגו בשונה מאותו מקרה דשם המבשל עשה זאת באיסור לכ"ע) .

אבל לאידך גיסא יש ג"כ מקום גדול להחמיר שהרי א. עסקינן באיסורים חמורים של תורה ואיך אפשר להקל, ב. אם נתיר לנוהגים כדעת האוסרים לאכול מאותו תבשיל יש לחוש שמא יגרום להם הדבר לזלזל באיסור זה אף אם יעשה ע"י אדם הנוהגים כמנהגם שהרי יאמרו לעצמם דאם הדבר מותר לאחרים לכתחילה נמצא שאינו חמור כל כך, ג. מילא אם הדבר קורה ללא כל הכנה מוקדמת ניחא (ואולי אפשר לומר שלא יקנסוהו חכמים), אבל למה לאדם להכניס את עצמו לכאלו ספיקות לכתחילה, מי התיר לו זאת.

ד. בהלכות יום הכיפורים (סי' תרכד ס"י ואילך) כותב **אדה"ז** שאין להחמיר כאותם אנשי מעשה העושים שני ימים של יום כיפור משום שיש לחוש לסכנה והוסיף דאף בזמן שהיו אבותינו מקדשים החודש ע"פ ראיית הלבנה לא נהגו לעשות שני ימי כיפור מפני שזו גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה ומ"מ לא אסר על לשבות ממלאכה או לצום לחפצים בכך וכפי שמצינו בדברי **הב"י** שהיו אנשי מעשה שעשו שני ימי כיפורים.

בהמשך הסי' מביא אדה"ז (סי"ב) תשובה של המהר"ם מרוטנבורג, דאם חלו שני ימי הכיפורים בימי חמישי ושישי ולא היה בידי אותם אנשי מעשה אפשרות לבשל עבור שבת אסור להם לאכול מתבשילים שנעשו בע"ש (שהוא בשבילם עדיין יום כיפור) שהגדילו בהם את כמות האוכלם עבורם, אך אם לא הוסיפו עבורם דבר מותר להם לאכול מאותם תבשילים

ועפ"ז יש להוכיח, ומה אם יום שאינו יום כיפור לכל העולם ולכל השיטות ואף לאותם אנשי מעשה אשר החמירו בבחירתם לשבות ממלאכה או לצום בו, אסרו להם הפוסקים להתפלל תפילת יום כיפור אף אם הם עשרה משום שאליבא דאמת יום זה אינו יום כיפור אלא יום חול ולמרות זאת אסרו עליהם לאכול ממה שהתבשל בע"ש שהוא יום כיפור שלהם, ודין הובא להלכה הן **במג"א** והן **באדה"ז** כנ"ל, כ"ש וק"ל בדין מעשה שבת במקום מחלוקת הפוסקים שאותו מעשה הינו איסור לכל הנוהגים כשיטת המחמירים, ודאי דיש להחמיר שלא להנות מאותו תבשיל (ובפרט בדין בישול אחר בישול בדבר שרובו יבש שהוכחנו לעיל שמקור התירו אינו מבוסס כל כך).

[ואינו דומה למה שכתב **אדה"ז** (סי' רסג) דמותר לכל מי שהקדים לקבל שבת לבקש מאדם אחר שעדיין לא קיבל שבת לעשות עבורו מלאכה, וכפי שמסביר זאת אדה"ז בקו"א (סק"ח) משום שמקבל השבת לא קיבל אלא עבור עצמו ולא נכלל בזה דיני שליחות עיי"ש]

ואין ללמוד מהלכות יום הכיפורים לענייננו (הלכות שבת) שאם לא הרבו במאכלים בשבילם שיהיה מותר לאכול מהתבשיל משני טעמים, א. בהלכות יום הכיפורים הקילו הפוסקים יותר כדי להקל על אותם אנשי מעשה הצמים שני ימים משא"כ בהלכות שבת, ב. אותו יום כיפור נתון לבחירה אם רוצים להחמיר או לא משא"כ בשבת, הנוהג כדעת המחמירים הוא ללא בחירה.

אשר על כן לענ"ד אין לאדם להכניס את עצמו במצבים כאלה שידרשו ממנו לעבור על מנהגיו ולהיכנס לספיקות של איסורי תורה, ואפילו אם יודע בבירור שלא הוסיפו כלום בתבשיל עבורו כגון אם הפתיע בביקור את הוריו במהלך השבת וכדומה אסור לו להנות מאותו התבשיל, ואף אם קרה הדבר ולא ידע זאת מראש והגישו בפניו תבשיל מעין זה, ימנע עצמו עד כמה שניתן מלאכול מתבשיל זה בדרכי שלום.